

ULUSAL TÜTÜN TEKELİ YENİDEN KURULMALIDIR

(TÜRKİYE’NİN SİGARA RAPORU)

Bilim ve topya, Sayı:148, Ekim 2006

<https://www.tutuneksper.org.tr/tutun-kontrolu/makale-ve-yazilar/ulusal-tutun-tekeli-yeniden-kurulmalidir>

Prof. Dr. R. Erol Sezer

Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Başkanı

“Tütün Endüstrinin gücü ile ilgili algılamalarım, bana, sigara sorununun zm için bu endüstrinin sigara satışlarından para kazanmasına izin verilmemesi gerektiğini gösterdi.... Amacımız insan eliyle yaratılmış sigara salgınını nlemekse böyle bir endüstri varlığını srdrmemelidir... Meclis, bu endüstri yerine, kr amacı gütmeyen ve sigara imalat ve satışını çok sıkı düzenlemeler altında yapacak bir kamu kuruluşu oluşturmalıdır.

David A Kessler (ABD’de 1990-97’de George Bush ve Bill Clinton dönemlerinde FDA Başkanı)

ABD’de sigara salgını ve ortaya çıkan önemli gerçekler

Sigaranın hastalık ve lme neden olduğunun, daha 1950-1964 döneminde, açık bir şekilde anlaşılmasına ve bu konuda bir mücadele başlatılmasına karşın Amerika Birleşik Devletleri’nde toplam sigara tüketimi 1981 sonuna kadar artmıştır. ABD’nin 1981’de yılda 640 milyar adete ulaşmış olan sigara tüketimi, ancak bu yıldan sonra düşmeye başlamış, her yıl düşmeyi sürdürmüş, 2005’te 378 milyar adet olmuştur.¹ ABD’de, günümüz itibariyle kamu kurumlarında, toplu bulunulan kapalı alanlarda, restoranlarda, alkol servisi yapılan barlarda, işyerlerinde, hatta bazı açık alanlarda sigara kullanımı önemli düzeyde nlenmiş durumdadır. New York, Massachusetts ve Delaware gibi birçok eyalette tüm restoranlar, barlar ve işyerleri eyalet düzenlemeleriyle sigarasızlaştırılmıştır, buralarda sigara içilen özel alanlar yoktur.² Bu ülkede 2004 yılı itibariyle 18 yaş üstü erişkin nüfusun yaklaşık % 21’i, erkeklerde % 23.4’, kadınlarda % 18.5’i sigara içmektedir.³ özetle; ABD, sigara salgınını, ancak kısmen kontrol altına alabilmiştir. Sigara salgınının kısmen kontrol alınmasına karşın ABD’de hala yılda 438 bin kişi sigara nedeniyle vakitsiz ölmektedir.⁴ Sigara salgınının gecikerek ancak ve kısmen

kontrol edilebilmiş olması yarım asırlık bir mücadeleyle gerçekleşebilmiştir. Bu mücadelenin son 15 yılı sigara salgınının tabiatının anlaşılmasını sağlayan derslerle doludur. Bu dersler, ABD kadar dünyanın tamamı ve ülkemiz için de çok önemlidir.

Salgının arkasında endüstri var

ABD’de salgının kontrolünde en önemli engelin sigara endüstrisi (sigara şirketleri) olduğu anlaşılmıştır. Sigara endüstrisinin, 1950’li yılların ortalarından itibaren, aralarında iş birliği yaparak ve kurduğu ortak kurumları kullanarak, sigaranın hastalık ve ölüme neden olduğu, bağımlılık yapıcı olduğu bilgisini sistemli çabalarla örtmeye çalıştığı anlaşılmıştır. Endüstri, kamuoyunun, bu konuları henüz ispatlanmamış belirsiz konular olarak görmesini amaçlamış, sigara korkusunun kültürde (toplumsal bilinçte) yerleşmesine fırsat vermemiştir.^{5,6}

Endüstrinin sigarayı ürün olarak da değiştirdiği bilinmektedir.⁷⁻¹⁰ Bu değişikliklerin, nikotin bağımlılığı temelinde yapıldığı anlaşılmıştır. Yeni Amerikan sigaralarının özelliği, içe daha kolay çekilebilmesi, nikotini akciğerler yoluyla kana daha hızlı ve etkili dozda ulaştırması, daha kuvvetli ve sönmeye dayanıklı koşullanmalar sağlamasıdır. Bu ürünler çocuklar ve kadınlar tarafından daha kolay denenmiş, salgın bu gruplar arasında daha çok yayılabiliştir. Pekiştirici özelliği yüksek bu yeni sigaralar pazara 1960’lı yılların ortalarında çıkmaya başlamış, düşük zifirli, düşük nikotinli sigaralar adı altında ve mild (yumuşak), light (hafif) gibi yanıltıcı sıfatlarla pazarlanmıştır. Bu sigaralar, ABD sigara pazarına tümüyle egemen olduğu gibi bu sigaraları üreten uluslararası şirketlerinin uluslararası satış miktarlarını da büyük bir hızla yukarı çekmiştir.⁹

Şirketler, çocukları, gençleri ve kadınları salgını büyütecek hedef gruplar olarak seçmişler,^{5,6} reklam ve dağıtım çalışmalarıyla bu ürünü normal ve özenilebilecek bir ürün olarak sunmuşlardır. Sigaranın sosyal yaşamın doğal bir unsuru gibi algılanmasını hedeflemişlerdir. Sigaranın sosyal yaşamdaki rolünü ve satışını olumsuz etkileyebilecek mevzuat değişiklikleri, endüstrinin odaklandığı konular arasında olmuş, endüstri bu amaçlı girişimlerle savaşmıştır.⁵ Endüstri, ABD parlamentosunda güçlü ve anlamlı bir desteğe sahip olmayı daima başarmıştır.⁵

Yukarıda belirtilen endüstri stratejileri, 1990’lı yılların ortalarına doğru ABD’de belgelerle destekli şekilde ortaya çıkmıştır. ABD’de ilaç ve gıda maddelerinin ruhsatlandırılması ve denetiminden sorumlu olan kurum (Gıda ve İlaç Kurumu, Food and Drug Administration, FDA), endüstri faaliyetlerini 1994 yılından itibaren incelemeye almıştır.⁵ ABD’de bu dönemde ortaya çıkan belgeler, eyalet savcılarının **sigara şirketlerini, toplumu aldatarak kazanç**

sağladıkları ve topluma zarar verdikleri gerekçesiyle dava etmelerine neden olmuştur. Bu davalar, şirketlerin eyaletlere yaklaşık 250 milyar dolarlık bir ödeme yapmayı kabul etmeleriyle 1998’de sonlanmıştır.¹⁰ Bu davaların önemli sonuçlarından birisi de bu şirketlerin her türlü yazışmasının ve evrakının belirlenmiş iki depo ve internet aracılığıyla herkes için ulaşılabilir kılınmasıdır. Uluslararası sigara şirketlerine ait gizli belgelerin bu şekilde ortaya dökülmesi endüstri tarafından kullanılan akıl almaz stratejilerin öğrenilmesini mümkün kılmıştır. Şirketlerin sigara salgınının söndürülmesini geciktirici ve önleyici stratejileri, belgelere ve olgulara dayalı olarak, eyalet savcılarının dava dilekçelerinde yer aldığı gibi FDA’nın O dönemdeki başkanı, bir bilim adamı, hekim ve hukukçu olan David Kessler tarafından yazılmış, “ A Question of Intent” adlı bir kitapta ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır.⁵ Bu stratejilerin arasında **devletin resmi kurumlarıyla ve bu kurumların başında bulunan etkili yöneticiler ve bürokratlarla uğraşmak ve onları etkisizleştirmeye çalışmak** da vardır.

FDA eski başkanı Dr. David Kessler yukarıda konu edilen kitabının sonuç bölümünde mali gücü çok yüksek olan ve parlamento üzerinde büyük etkisi olan sigara şirketlerinin kamulaştırılmasını ve sigara işinin serbest ticarete konu olmaktan çıkarılmasını, çok sıkı düzenlemelerle yürütülmesini önermiştir. Aksi takdirde sigara salgınının önlenemeyeceğini ifade etmiştir.⁵ George Bush ve Bill Clinton dönemlerinde ardı ardına iki kere FDA gibi çok önemli bir kurumun başına getirilmiş Amerikalı bir bürokratin ABD’de sigara şirketlerinin kamulaştırılmasını (bir bakıma ulusal TEKEL kurulmasını) önermesi, serbest ticaret söyleminin Türkiye’de ne kadar kötüye kullanıldığını düşündürmektedir.

Üç şirket dünya sigara pazarını ne zaman ve nasıl ele geçirdi?

1950-65 döneminde dünyada sigara dış ticaret hacmi yıllara göre önemli değişiklikler göstermeksizin yaklaşık 50 bin ton (milyar adet) kadardı ve ihracat, ABD ve İngiltere’den yapılıyordu.⁹ Ülkelerin tamamına yakınında tütün ve sigara üretimi ve ticareti ulusal devlet tekellerinin elindeydi. Bu durum, 1960’lı yılların ortalarından itibaren pazara çıkarılan, bağımlılık yapıcı özelliği gizli olarak kuvvetlendirilmiş sigaralarla değişmeye başladı. Bu sigaraların imalatında **öncü şirket Philip Morris, önce ABD ve sonra dünya pazarlarında hızla yükselişe geçti. Diğer bir Amerikan şirketi R.J. Reynolds ve bir İngiliz Şirketi olan British American Tobacco (BAT), nikotin manipülasyonu sigaralarla Philip Morris’in açtığı yolda ilerlediler.**⁹ **Bu üç şirket, bağımlılık yapıcı özelliği kuvvetlendirilmiş ürünün sağladığı avantajı ve ulusal tütün tekellerini ortadan kaldıracak diğer stratejileri**

kullanarak, 35 yılda dünya pazarını ele geçirdiler.⁹ Gerek bu stratejiler, gerekse sigara salgınının giderek büyümesinde iş görecekt stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması için aralarında işbirliği yaptılar. Bu üç şirket, bu şekilde dünya sigara pazarının üçte ikisini (2000’li yıllarda yaklaşık 2,4 milyon ton) ele geçirdikleri gibi dünya sigara salgınının büyümesine ve gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere kaymasına neden oldular. Günümüz itibariyle, üç büyük uluslararası sigara şirketi, ulus devletlere benzer bütçelere sahip özelliktedir. Örneğin Philip Morris (yeni adıyla Altria) şirketinin 2005 yılı net geliri yaklaşık 98 milyar ABD dolarıdır.¹¹

Dünya tütün karteli

1965 sonrası dönemde sigara imalatı ve ticareti küresel üç şirketin eline geçerken tütün tarımının ve ticaretinin kontrolü de bu şirketlerle bağlantılı iki şirketli bir kartelin eline geçti.¹²⁻¹³ Bu şirketlerden biri, Standart ve Dimon isimli iki şirketin birleşmesiyle oluşmuş Alliance One şirketi, diğeri ise Universal isimli şirkettir. Türkiye de sigara pazarı fethedilen ülkeler arasına girmiştir. Nikotin manipülasyonu (sigara içen kişinin kanına geçecek nikotinin miktarını ve hızını artırıcı işlemler ile içe çekmeyi kolaylaştırıcı, koşullu uyananlarla eşleştirici işlemlerin tamamı), Amerikan harmanı tütünler üzerinde geliştirildiği için, doğal koşullarda en çok tercih edilen tütün olan Türk tütünü böylece önemini önemli ölçüde yitirmiş oluyordu. Dünya tütün karteli, üç uluslararası sigara şirketiyle iş birliği içinde çalışmakta; nerede, ne kadar ve kaç tütün ekimi yaptıracağını belirlemektedirler. Fiyatları belirleyebilme gücüne sahip oldukları için ucuz fiyatla tütün toplayabilmektedirler. Yaptıkları planlama ve yönlendirmelerle tütün üretimini birçok yerde teşvik ederek dünya yaprak tütün üretimini son 25 yılda %60 artırmışlardır.¹³ Bu dönemde üreticilere giden fiyat sürekli olarak düşmüştür. Bu düşüş, enflasyondan arındırılmış fiyatlarla, yılda yaklaşık % 1,5 düzeyinde olmuştur.¹²

Tütün endüstrisi stratejileri

Uluslararası sigara şirketlerinin küreselleşirken uyguladıkları ve/veya hala uygulamaya devam ettikleri stratejiler aşağıdaki gibi maddeleştirilebilir:

1. Ülke yöneticilerinin ticaret özgürlüğünün önemi ve gerekliliği konusunda ikna edilerek ulusal sigara pazarlarının uluslararası şirketlere açılması,
2. Kaçakçılığın teşviki ile kapalı pazarların açılmaya zorlanması,

3. Vergi artırarak sigaradan caydırma politikasını boşa çıkarmak üzere kaçakçılığın teşviki ve kaçakçılarla iş birliği,
4. ABD ulus devlet gücünün ticari misilleme yapma baskısıyla devreye girmesi (Thailand ve Japonya örnekleri)¹⁴,
5. Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kurumların, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi doğrultusunda, ulusal tütün tekellerinin kaldırılmasını ulus devletlere dayatmaları,
6. Uluslararası şirketlerin uluslararası ve ulusal düzeylerde endüstri çıkarlarını geliştirici ve savunucu birlikler ve kurumlar oluşturması ve birlikte hareket etmesi,
7. Sigara salgınına önleyici ulusal ve uluslararası hareketleri önlemek ve bastırmak (Bu konudaki en açık örnek, Dünya Sağlık Örgütü'nü tütün kontrolü konusunda etkisizleştirme planları ve eylemleridir. Bu planlar ve eylemler, Dünya Sağlık Örgütü'ne ait bir inceleme raporunda ayrıntılı bir şekilde ve belgelere dayalı olarak anlatılmaktadır.¹⁵ Yapılanlar, akıl almaz entrikaları ve kirli oyunları da içermektedir.
8. Reklam, Medya ve Halkla İlişkiler sektörlerini kullanarak kamuoyunu yanıltmak, kültürel yapıyı ve yöneticileri sigara ve serbest sigara ticareti konusunda etkilemek,
9. Saldırganca reklam ve tanıtım çalışması yapma; çocukları, gençleri ve kadınları hedef gruplar olarak seçme, yasa ile yasaklandığında bile reklam ve tanıtım çalışmalarını sürdürme, böylece bir yandan kamuoyunun sigarayı kültürel yapının doğal bir parçası gibi algılamasını sağlarken, diğer yandan hedef grupları başlamaları, içenleri ise sigarayı bırakmaktan caydırma doğrultusunda etkileme.

Uluslararası sigara şirketleri ve sigara kaçakçılığı:

Avrupa Topluluğu'nun (European Community); R.J. Reynolds ve Philip Morris sigara şirketlerine karşı 3 Kasım 2000, R.J.Reynolds'a karşı 30 Ekim 2002 tarihlerinde New York Eyalet Mahkemesinde açtığı davalarda bu şirketlerin, sürekli biçimde, doğrudan ve dolaylı olarak Avrupa Topluluğu ülkelerine yönelik sigara kaçakçılığını, planladıkları, örgütledikleri, yönettikleri ve kolaylaştırdıkları iddia edilmiştir.¹⁶⁻¹⁷ Bu dava dilekçelerinde bu şirketlerin, Avrupa Topluluğu ülkelerine yönelik kaçakçılık eylemlerine 1970'li yılların ikinci yarısında başladıkları ve bunu hala sürdürdükleri ifade edilmiştir. Dilekçelere göre yapılan kaçakçılık, sadece Avrupa Topluluğu ülkeleriyle sınırlı değildir, dünya ölçeklidir. Şirketlerin sigara kaçakçılığında iş birliği yaptıkları kişiler veya gruplar çoğu zaman uyuşturucu kaçakçıları

olmuştur. Uyuşturucu ticaretiyle sağlanan kara paraların aklanmasına kaçak sigara ticareti aracılık etmiştir. Şirketler, kaçakçılık ile bağlarını değişik yasa dışı aldatıcı tekniklerle örtmeye çalışmışlardır. Bu şirketlerden R.J Reynolds, Irak'a O dönemde ABD tarafından konulan ambargoya karşın yasadışı yollarla sürekli ve çok miktarda kaçak sigara satmıştır.¹⁷ Bu şirket'in Irak'a yönelik kaçak sigara ticaretinde PKK ile de işbirliği yaptığı, dilekçede yer almaktadır.¹⁷ R.J. Reynolds'un PKK ile işbirliği, ABD'nin, bu örgütü, terör örgütü olarak ilanından sonra da yani 8 Ekim 1999 sonrasında da devam etmiştir.¹⁷ R.J. Reynolds, Mayıs 1999'da uluslar arası operasyonlarını ve Puerto Rico'daki fabrikasını Japon Tütün Şirketi'ne satmış fakat satış sonrası iki yıllık geçiş dönemi anlaşması da yaparak satışı izleyen iki yılın operasyonlarını Mayıs 2001'e kadar yapma hakkını korumuştur. Japon Tütün Şirketi'nin Mayıs 2001 sonrası satış işlemlerinde bile R.J.Reynolds bağlantısı sürmüştür.¹⁷ Avrupa Topluluğunun R.J. Reynolds'a karşı açtığı davada, Japon Tütün Şirketi de suçlanmıştır. Bu dönemde Irak'a yasadışı sigara satışları sürmüş hatta artmıştır. BAT da kaçak sigara ticaretinde diğer iki küresel şirketten geri kalmamıştır.¹⁸

Sigara şirketleri, kaçakçılık yoluyla yeni müşterilere, kapalı pazarlara ulaşmayı ve/veya vergisiz ürünleri satarak sigara fiyatını düşürmeyi, paket başına en yüksek karı hedeflemişlerdir. Vergisiz satılan ucuz fiyatlı kaçak sigaralarla, yüksek fiyatlardan en çok etkilenen çocukları, gençleri ve dar gelirli kesimleri kazanmaya çalışmışlardır. Bu şirketler, kaçak sigaraların bir toplumda sorun olarak ortaya çıkmasından sonra, "Kapalı pazarlar ve yüksek vergili sigaralar kaçakçılığa ve suç işlemeye teşvik edici bir ortama neden oluyor" görüşünü kamuoyuna ve yöneticilere benimsetecek etkinliklerde bulunmuşlar, bu yolla sigara fiyatlarının caydırıcı düzeye yükselmesini önlemeye çalışmışlardır. Bunları yaparken bir yandan da hükümetlerin yetkililerine kendilerini sigara kaçakçılığıyla mücadele eden kurumlar olarak sunmuşlardır. Sigara şirketleri, kamuoyunu, yasa koyucuları ve yöneticileri yanıltmaya yönelik bu eylemlerini gerçekleştirirken tek tek etkin oldukları gibi, birlikte de hareket etmişlerdir. Bu amaçla ICOSI ve INFOTAB gibi ortak kurumlar oluşturmuşlardır. Sigara ve tütün konusunda kendileri için istenmeyen sonuçlar verecek mevzuat oluşturma girişimlerini, bu kurumları kullanarak önlemeye çalışmışlardır. Sigara kaçakçılığı yoluyla bu şirketler, yeni pazarlara girmişler ve/ veya bu pazarlardaki paylarını ve karlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışmışlardır. Sigara kaçakçılığı bu şirketlerin önemli satış politikaları ve stratejileri arasında yer almıştır.

Türkiye’de sigara salgının durumu

Sigara salgının Türkiye’deki durumunu yansıtabilecek önemli gerçekler aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

1- Türkiye’de sigara içme oranları erkeklerde düşmüyor, kadınlarda yükselişini sürdürüyor: 2003 Türkiye ve Nüfus Araştırması, 15-49 yaş grubu kadınlar için sigara içme oranını %28 olarak bildirmiştir.¹⁹ Bu değer, 1993 araştırmasında % 18’dir.¹⁹ Bu oranlar, 1993 ile 2003 arasında 15-49 yaş grubunda salgının büyüdüğünü göstermektedir. 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 15-49 yaş grubu kadınlarda sigara içme oranının eğitim durumuyla önemli düzeyde değiştiğini de göstermektedir. Sigara içme oranı, okul bitirmemiş eğitimsiz grupta % 18 iken eğitim düzeyi yükseldikçe artmış, lise ve üzeri eğitimli grupta % 44 olmuştur.¹⁹ Bu araştırma, gebeler için sigara içme oranını % 15, emziren anneler için % 20 olarak bulmuştur.¹⁹ Ulusal Hastalık Yüğü ve Maliyet Etkililik Projesi Hanehalkı Araştırmasında 18 yaş ve üzerindeki Türkiye erişkin nüfusunu temsil eden bir örnekleme 2003 yılı için sigara içme oranı % 33, (erkeklerde % 51, kadınlarda % 19) olarak bulunmuştur.²⁰ Türk erkekleriyle ilgili 2003 yılı sigara içme oranı (% 51), sigarayla son kırk yılda başarıyla mücadele eden ülkelerin, örneğin ABD’nin,1960’lı yıllardaki yani sigarayla mücadele dönemi öncesindeki sigara içme oranıyla benzerdir.

2- Türkiye’de sigara bırakma oranları, sigarayla başarıyla mücadele eden ülkelerin mücadele öncesi dönemindeki bırakma oranlarına benziyor: Bir ülkede sigara salgınının seyirini değerlendirirken kullanılabilecek ölçütlerden birisi de sigara bırakma oranıdır. Sigara bırakma oranı, bir toplumda sigarayı bırakmış olan kişi sayısının, sigara kullanmakta olanlarla bırakmış olanların toplamına bölünmesiyle elde edilir, sigaraya bulaşmış kişiler arasında bundan kurtulmayı başarmış olanların oranını yansıtır. ABD’de bu oran 1965’te %29,6 iken 2004 yılında %52,4 olarak bildirilmiştir,²¹⁻²² bu değer dört eyalette %60 veya daha yüksektir.²² Türkiye’de sigara bırakma oranının ne kadar olduğunu bildirir bir ulusal çalışma yoktur. 2000’li yıllarda yapılmış 13 yerel araştırmanın bırakma oranları bir araya getirildiğinde ortanca değer %20 olarak bulunmuştur. Bu bulgular, Türkiye’de sigara bırakma oranının çok düşük olduğunu, bu konuda toplumsal düzeyde olumlu etki sağlayabilecek çalışmaların henüz başlamadığını göstermektedir.

3- Türkiye’de sigara tüketimi artışı sürüyor, önemli miktarda sigara kaçak olarak satılıyor: Türkiye’de 2001-2004 döneminde yıllık sigara tüketim (satış) miktarı üç yıllık hareketli ortalamalarla yılda 109-111 bin ton arasında gerçekleşmiştir.¹³ 2005 yılı için tahmini tüketim veya satış miktarı 110 bin ton’dur.¹³ Fakat bu değerler, sadece vergili satışları

yansıtmakta son yıllarda ortaya çıkan kaçak sigara satışlarını dikkate almamaktadır. 2005 yılında yetkili görevlilerin yaptıkları açıklamalarda¹³, yıllık kaçak sigara miktarı, 15-25 bin ton olarak ifade edilmiştir. Yıllık kaçak satılan sigara miktarının 20 bin ton olduğu sayılıısıyla 2005 yılı toplam sigara tüketimi tahmini 130 bin ton olur. Görüldüğü gibi Türkiye'nin sigara tüketimi, uluslararası sigara şirketlerinin Türkiye'ye girdiği 1984 sonrası dönemde sürekli artmıştır ve bu artış, hızı yavaşlamış olarak devam etmektedir. 2005 yılı sigara tüketim miktarı 1984 yılı tüketim miktarının iki katıdır.

4- Türkiye’de sigara dumanı kirliliğinden kaçabilmek hala olanaksız gibidir: 1996’da çıkmış olan 4207 sayılı yasanın, “Tütün ve tütün mamullerinin içilmesi yasaklanan yerler” başlıklı maddesinin şehirlerarası otobüsler dışında uygulanmadığı gözlenmektedir. Şehirlerarası otobüslerde de şoförlerin içmesi nedeniyle tam olarak uygulanmamaktadır. Ülkemizin bilim ve sağlık merkezleri niteliğindeki üniversite hastaneleri bile yasanın tam uygulanmadığı yerler arasındadır. Ülkemizde, varsa istisnaları dışında, alkollü veya alkolsüz tüm lokantalar, düğün veya eğlence amaçlı toplantılar, tüm kıraathaneler ve kafeler, işyerlerinin tamamına yakını, alışveriş merkezi niteliğindeki çarşılar, insanların sigara dumanını kirliliğini yoğun olarak yaşadığı ve zarar gördüğü yerlerdir. Evlerde de durum iç karartıcıdır, evlerin yarısından çoğunda evde serbestçe sigara içilmektedir.²⁰ Halkımız, bebekler, çocuklar, hamileler ve hastalar dahil yaygın bir şekilde duman altı olmaya devam etmektedir. Milyonlarca sigara içmeyen kişi işyerlerinde çalışırken öldürücü sigara dumanına her gün hedef olmaktadır. Yukarda dört madde halinde bir araya getirilmiş gerçekler Türkiye’de sigara salgınının büyüdüğünü ve büyümesini sürdürdüğünü göstermektedir. Artan sigara tüketimi nedeniyle sigara nedeniyle ölen insan sayısı da hızla artmaktadır. Akciğer kanseri ölümlerinin tüm ölümler içindeki payı 1980-2003 döneminde 2.3 kat artmıştır, artış düzenli bir şekilde sürmektedir.²³

Sigara tüketimi ABD’de düşerken Türkiye’de neden arttı?

Türkiye’deki tüketim artışı aşağıdaki etmenlerle açıklanabilir:

1-Nikotin manipülasyonu ile bağımlılık yapıcı etkisi kuvvetlendirilmiş yeni ürün çeşitlerinin (uluslararası markaların) 1984 sonlarında Türkiye’ye yasal yollardan girmesi,

2-1984 sonlarında sigara reklam ve promosyonunun başlaması ve izleyen yıllarda yoğunlaşarak sürmesi,

3-1991 yılında çıkartılan bir kararnameyle verilen hakları kullanan uluslararası sigara şirketlerinin kendi markalarını,1994'den itibaren artık Türkiye'de imal etmeleri ve kendi belirledikleri fiyatlarla ve kendi dağıtım ağlarını kullanarak satmaları. Bunun sonucunda satış noktası sayısında sıçramalı artışın ortaya çıkması,

4-Sigara salgınının kontrolünü amaçlayan çalışmaları etkisizleştirmek için endüstri tarafından kullanılan ulusal ve uluslararası stratejiler ve bu doğrultudaki eylemler,

5- Türkiye'de etkili bir sigara salgını kontrol programının olmayışı veya olamayışı.

Türkiye'nin büyüyen ve giderek daha fazla can alan sigara salgınının arkasında, TEKEL'in özelleştirilmesi politikasını Türkiye'ye pazarlayan uluslararası şirketler ve kurumlar (IMF, Dünya Bankası gibi) ile bu kararları veren yönetimler vardır. Türkiye'nin seçtiği sigara ve tütünde özelleştirme politikaları, endüstrinin bu yazıda ayrıntılı olarak tanımlanan özellikleri nedeniyle, salgını büyötmüştür.

Türkiye'de etkili bir sigara mücadelesi yapılmamaktadır. Türkiye, şimdiye kadar, sigara mücadelesi için özel bir bütçe tahsis etmemiştir. Bu konuda uygulamaya sokulmuş, izlenen ve değerlendirilen bir plan hiç olmamıştır. Endüstri, reklam ve promosyona, Türkiye sigara reklamını kanunla yasakladıktan sonra da devam etmiştir. 2003 yılında 61 ilde (7., 8., lise hazırlık, lise 1. sınıflarda okuyan) 15957 öğrenci üzerinde yapılmış bir araştırmada, öğrencilerin % 29'u üzerinde sigara markası logosu bulunan bir eşyası olduğunu; % 20'si bir tütün firması temsilcisi tarafından kendisine bedava sigara verildiğini ifade etmiştir²⁴. Kanunla getirilmiş reklam ve tanıtım yasağına karşın, sigara reklam ve tanıtımı değişik biçimlerde sürmekte, TV dizileri abartılı sigara içme sahneleriyle sigara kullanımını kültürel yapının doğal bir davranışı olarak sunmaktadırlar. Sigaraya başlamayı önleyici, bırakmayı teşvik edici, ortamdaki sigara dumanı kirliliğini yok edici planlı ve etkili bir eğitim ne örgün eğitimde ne de yaygın eğitimde yoktur.

Endüstri stratejilerinin ortaya çıkışı, endüstrinin dünya ölçekli dizginlenmesi gereğinin yaygın bir şekilde anlaşılmasını ve kabul edilmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda Dünya Sağlık Örgütü eşgüdümünde bir uluslararası "Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi" kabul edilmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 2004 Kasım'ında 5261 Sayılı Kanun ile kabul etmiştir. Bu sözleşme bağlayıcıdır ve etkili bir tütün kontrol programının uygulanmasını öngörmekte ve bunun minimum çerçevesini çizmektedir. Türkiye, aradan bir yıldan fazla bir zaman geçmesine karşın, bu sözleşmenin tanımladığı kapsamlı mücadele stratejileri konusunda önemli ve etkili yeni adımlar atamamıştır.

Öneriler

1. Türkiye, Uluslararası Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesiyle uyumlu, bütçesi olan, etkili bir ulusal tütün kontrol programını bir an önce başlatmalıdır. Başta Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere ilgili kurumlar, bu konuda etkili olmakla yükümlüdürler. Etkili bir tütün kontrol programının gerçekleştirilmesini sağlayacak yasal dayanaklar yeni çıkarılacak yasa veya yasalarla sağlanmalıdır.
2. Sigara salgının arkasındaki temel güç, yönetimleri ve parlamentoları etkilediği dünya pratiğiyle anlaşılması, dev bütçeli, kazanmaya adanmış, politik etki gücü yüksek uluslararası sigara şirketleridir. Çıkarılacak bir yasa ile sigara ve tütün konusunda ulusal tekel ihya edilmelidir. Ulusal tütün tekelinin ihyası tütün ekicilerini de kurtaracaktır.
3. ABD Adalet Bakanlığı'nın, ABD eyalet savcılarının, Dünya Sağlık Örgütü Başkanlığının yaptığı gibi Türkiye'de de ilgili kurumlar sigara şirketlerinin aldatıcı stratejilerini ve eylemlerini soruşturmalı ve gerekiyorsa yargıya taşınmalıdır.
4. Piyasada satılan Amerikan harmanı ve katkı maddeli sigaralar bağımlılık yapıcı özelliği kuvvetlendirilmiş sigaralardır. Bu sigaraların imalatına izin verilmemeli ve bunlar ürün düzenleme çalışmalarına tabi tutulmalıdır.
5. Kapalı ortamlar sigara dumanından tam olarak kurtarılmalıdır. Mevcut durum kabul edilemez. Tüm dünyada bu konudaki çağdaş yaklaşım, kapalı ortamların, alkollü içki servisi yapılan barlar dahil, tümüyle sigara içilemeyen yerler haline dönüştürülmesidir. ABD'de Temmuz 2005'te Havalandırma, Isıtma ve Soğutma Teknolojileri Mühendisleri Birliği (American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers), kısmi sınırlamaların ve havalandırma teknolojisinin kapalı ortamlarda duman kirliliğini önleyemediğini duyurmuştur. Benzer bir ifade, ABD Sağlık Bakanlığının çevresel sigara dumanı konusunda Haziran 2006'da yayınladığı raporda da yer almıştır. Bu yazı hazırlanırken TBMM gündeminde bulunan yasa teklifi bu açıdan yetersizdir, geliştirilmeye ihtiyacı vardır. Sigara içilmesi yasaklanan yerlerde sigara içilmesine izin verilen özel alanlar oluşturulmasını öngören ifade, Adalet Komisyonu metninde yer aldığı gibi yasa metninde de yer alırsa, hem yasanın uygulanmasını önemli ölçüde aksatır hem de yasadaki beklenen yararın oluşmamasına neden olur. Böyle bir durum, Uluslararası Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi ile de

uyumlu değildir. Kapalı yerlerde sigara içilebilir alan oluşturulmasını sağlama bir endüstri stratejisidir.

6. Ülkemizde sigara bağımlılığı tedavi ürünlerinin temini, zor ve pahalıdır. Bu ilaçlar, sigorta kapsamına dahil edilmeli, fiyatlarının düşmesini sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Etkili ilaçların bazıları Türkiye’de yoktur. Bu ilaçların ulaşılabilirliği sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. USDA.Tobacco situation and outlook yearbook (Electronic outlook report from the Economic Research Service). December 2005. www.ers.usda.gov
2. Centers for Disease Control and Prevention. State smoking restrictions for private – sector worksites, restaurants, and bars – United States, 1998 and 2004. MMWR 2005; 54: 649-53.
3. Centers for Disease Control and Prevention. Cigarette smoking among adults – United States, 2004. MMWR 2005; 54: 1121-4.
4. Centers for Disease Control and Prevention. Annual smoking-attributable mortality, years of potential life lost, and productivity losses -United States, 1997—2001. MMWR 2005; 54(25);625-628.
5. Kessler D. A Question of intent: A great American battle with a deadly industry. BBS Publicaffairs – NewYork, 2001.
6. U.S. Department of Justice, Civil Division. Litigation against tobacco companies. www.usdoj.gov/civil/cases/tobacco2.
7. Pankow, JF, Mader BT, Isabelle LM, Luo W, Pavlick A, Liang C. Conversion of nicotine in tobacco smoke to its volatile and available free-base form through the action of gaseous ammonia. Environmental Science & Technology 1997(31): 2428-2433.
8. Willems EW, Rambali B, Vleeming A, Opperhuizen JGC van Amsterdam. Significance of ammonium compounds on nicotine exposure to cigarette smokers. Food and chemical toxicology; doi: 10.1016/j.fct.2005.09.007 in press.
9. Sezer RE. Dünyada ve Türkiye’de sigara tüketim eğilimleri. Hipokrat Dergisi; (11) 2002/03, 56-63.
10. U.S. Department of Health and Human Services. Reducing Tobacco Use: A Report of the Surgeon General. Atlanta, Georgia, 2000.

11. Altria Group Inc. 2005 Annual Report.
http://www.altria.com/download/pdf/Investors_AltriaGroupInc_2005_AnnualRpt.pdf
12. Kaynak:Campaign for Tobacco-free kids. Golden Leaf Barren Harvest: The Costs of Tobacco Farming. 2001.
13. Seydioğulları M. 2005 Türkiye Tütün ve Tütün Mamülleri Yıllığı. 2006.
14. Connoly GN. Freedom from Aggression. In Resisting Tobacco in Developing Countries , Working Papers in Support of the 8th World Conference on Tobacco or Health: Building a Tobacco Free World, (Editor:Tressler J.). National Cancer Institute's Smoking and Control Program. R.O.W. Sciences Inc. Buenos Aires. March 30-April 3,1992.
15. Zeltner T, Kessler DA, Martiny A, Randera F. Tobacco Company Strategies to Undermine Tobacco Control Activities at the World Health Organization. Report of the Committee of Experts on Tobacco Industry
[\(http://www.who.int/tobacco/policy/who_inquiry/en/\)](http://www.who.int/tobacco/policy/who_inquiry/en/).
16. United States District Court Eastern District of New York. The European Community against RJR and Philip Morris: Complaint. Docket No: November 3, 2000.
17. The European Community against R.J.Reynolds Tobacco Company. Civil Money Laundering Action, 31 October 2002, U.S. District Court.
18. Campaign for Tobacco-Free Kids. Illegal pathways to illegal profits: The big cigarette companies and international smuggling.
<http://tobaccofreekids.org/campaign/global/framework/docs/Smuggling.pdf>.
19. Hacette Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003. Ekim 2004, Ankara.
20. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü, Başkent Üniversitesi. Ulusal Hastalık Yüğü ve Maliyet Etkililik Projesi Hanehalkı Araştırması Ara Raporu. 24 Aralık 2003, Ankara.
21. United States Department of Health and Human Services. The health benefits of smoking cessation: A report of the Surgeon General 1990.
22. Centers for Disease Control and Prevention. State-specific prevalence of cigarette smoking and quitting among adults – United States, 2004. MMWR 2005; 54: 1124-7.

23. Sezer RE, Sezer H. Türkiye’de akciğer kanseri ölümleri ve zaman içinde değişimi. 7. Ulusal Aile Hekimliği Kongresi, İzmir, 23-26 Mayıs 2006.

Sağlık Bakanlığı Madde Bağımlılığı Őube M¼d¼rl¼ę¼. Türkiye k¼resel genęlik araştırması – 2003 bilgi notu.

<http://www.cdc.gov/tobacco/global/GYTS/factsheets/2003/pdf/TurkeyFactsheet2003.pdf>

T¼t¼n Eksperleri Derneği © Copyright 2017-2024. T¼m hakları saklıdır.